

KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO OSTATNIM Z DOKUMENTÓW ODNOWY SOBOROWEJ

Ks. Andrzej Offmański

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin

Wstęp

Dwadzieścia lat temu, w 30. rocznicę zwołania Soboru Watykańskiego II, promulgowany został w Watykanie *Katechizm Kościoła katolickiego* (9 grudnia 1992 roku). Podczas oficjalnej prezentacji Jan Paweł II nazwał opracowanie i wydanie tegoż katechizmu jednym z „najważniejszych wydarzeń najnowszej historii Kościoła”¹. Doniosłość tego katechizmu jest wielka, jak to wynika z wielowiekowego doświadczenia Kościoła, a jego istota jako struktury fundamentalnego „przekazu wiary jest tak dawna jak katechumenat, owszem, można powiedzieć, jak Kościół, i w swej substancji jest nienaruszalna”².

Dla zrozumienia znaczenia katechizmów w dziele ewangelizacji dobrze byłoby poznać rolę, jaką na przestrzeni wieków miały do spełnienia te narzędzia porządkujące realizację mandatu przekazanego przez Jezusa swoim uczniom w słowach: „Idźcie więc i pozyskujcie uczniów we wszystkich narodach” (Mt 28,19–20). Współczesny katechetyk włoski, Cesare Bissoli, porównując do zrodzenia dziecka opracowanie przez Kościół tak doniosłego dzieła, jakim jest

¹ Jan Paweł II, *Prezentacja Katechizmu Kościoła Katolickiego*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) z 7 grudnia 1992 roku.

² Za: C. Bissoli, *Motywy, cele, wymagania Katechizmu Kościoła Katolickiego*, „Katecheta” 37 (1993), s. 200.

Katechizm, określa, że podstawowym jego motywem jest „odpowiedzialność za życie ludu Bożego [...] i przyczynienie się do nieustannej promocji realizowania norm moralnych, stałej weryfikacji dobrej służby katechetycznej i katechizmów”³.

1. Sobór Watykański II u źródeł powstania KKK

W dzisiejszych czasach panoszącego się postmodernizmu (ponowoczesności) zauważyć się daje, iż – jak mówił papież Benedykt XVI jeszcze jako kardynał prefekt Kongregacji Doktryny Wiary – na skutek zamętu teologia nie umie przekazać modelu wspólnej wiary, a katecheza w tej sytuacji narażona jest na „cząstkowość” i stałe „eksperymentowanie”⁴.

W węzłowych i szczególnie ważnych chwilach historii Kościoła dopracowywał się takiego kompendium wiary i moralności, które mogłoby stanowić kryterium wierności mandatu Chrystusa i inspirowało do realizacji pozostawionej jego uczniom ewangelicznej zasady życia. Tak też było w minionym pięćdziesięcioleciu.

Na pierwsze miejsce w rozważaniach Vaticanum II, co proces katechizacji winien brać pod uwagę, a co później rzutowało na konstrukcję *Katechizmu*, wysunęło się zagadnienie Kościoła, który jest nie tylko narzędziem, tematem i przestrzenią głoszenia Słowa Bożego, lecz sam jest Słowem Boga – znakiem objawienia nadprzyrodzonej rzeczywistości zaszczipionej w ludzką rzeczywistość. Aby Kościół mógł być traktowany jako czytelne Słowo Boże, winien dynamicznie ukazywać pod natchnieniem Ducha Świętego Boży plan zbawienia. W to dzieło konieczne jest aktywne zaangażowanie się wszystkich członków wspólnoty Kościoła. Należy więc w procesie katechizacji podjąć dzieło kształtowania postaw duchowych i zdolności operatywnych umożliwiających ochrzczonej aktywne zaangażowanie się w powszechne kapłaństwo Chrystusa. Szczególnie katecheza dorosłych winna budzić we wszystkich ochrzczonej świadomość udziału w jego potrójnej misji Syna Bożego wobec świata, przez co też mogą wpływać na przemianę otaczającej rzeczywistości.

Ukazana w *Konstytucji o Objawieniu Bożym* misja słowa oraz jej miejsce w życiu Kościoła domaga się aktywności całego ludu Bożego w coraz głębszym poznaniu, rozumieniu i wyrażaniu Słowa Bożego. Wymaga to od członków

³ Tamże, s. 200.

⁴ Tamże, s. 25.

wspólnoty Kościoła postawy czynnej, otwartej i poszukującej w odczytywaniu Objawienia, wnikaniu w jego sens i przekazywania go innym. Głoszenie słowa skierowane jest najpierw *ad intra*, by pogłębić życie wiary Kościoła w jego członkach, a następnie *ad extra*, by spełniając misję Chrystusa, nieść współczesnemu światu Dobrą Nowinę.

Przygotowanie członków Kościoła do realizacji tego zadania jest jednym z fundamentalnych zadań katechezy (por. CT 24; DCG 28). Dopiero człowiek w pełni dojrzały w wierze jest w stanie poznać znaki i działanie Boże w sensie objawienia zbawczego.

Konstytucja o Kościele w świecie współczesnym każe widzieć rzeczywistość współczesnego świata jako wyzwanie – znaki czasu, a nie jako zagrożenie, wobec którego należałoby przyjąć tylko postawę obronną, apologetyczną, jak to zauważyć można było w katechizmach okresu potrydenckiego. Koniecznością staje się rozeznanie sytuacji, w której głoszone ma być Słowo Boże, zarówno w wymiarze społecznym, jak i w kontekście zmian zachodzących w mentalności uczestników katechezy. W tych warunkach należy dążyć do wychowania „świadomości wewnętrznego związku między religią a życiem, Objawieniem a sprawami ludzkimi, twórczością ludzką a służbą Bożą”. Wiąże się to z kształtowaniem zdolności operatywnych do prowadzenia dialogu ze światem, wyrażania swoich przekonań i podejmowania współpracy ze wszystkimi ludźmi dobrej woli w przemianie rzeczywistości ziemskiej dla osiągnięcia dobra wspólnego. Dzięki temu budzić się będzie świadomość konieczności udziału w życiu Kościoła będącego „słowo-znakiem” dla poszukujących sensu życia i uczestniczenia w jego zbawczej misji. Dzięki temu wiara będzie miała charakter bardziej dynamiczny i autonomiczny (KK 31).

W Kościele, nazywanym przez sobór „sakramentem powszechnego zbawienia” (KK 48; KDK 45), rzeczywistość soteriologiczna jest nie tylko zapowiadana, ale i spełniana zwłaszcza przez liturgię, w której proces zbawienia osiąga swoją pełnię dzięki obecności w niej Chrystusa. Sakramenty, będące szczytem liturgii, są nie tylko darem i źródłem uświęcenia, ale także ukierunkowaniem człowieka ku Bogu dla oddania czci „Ojcu w duchu i prawdzie” (J 4,13). Ten wymiar kultyczny daleko przekracza granice dotychczasowego postrzegania liturgii i włącza weń całe życie człowieka oraz czyni je „aktem ofiary duchowej”.

W widzeniu liturgii katecheza posoborowa powinna stawiać sobie za zadanie nie tyle tylko zrozumienia natury sakramentów i przygotowania chrześcijan do korzystania z nich, co raczej kształtowania świadomości ontycznego związ-

ku Boga z człowiekiem poprzez sakramenty wtajemniczenia. Ojcowie soborowi postulują więc ożywienie katechezy mistagogicznej (KL 14). Dlatego winna ona dążyć do jasnego osobowego ujmowania znaków sakramentalnych, ukazania dialogicznego wymiaru liturgii, w której Chrystus wzywa do uświęcania świata i zarazem uzdalnia do podjęcia tego dzieła. Ma ona prowadzić do przepojenia całego świata duchem Chrystusa.

Wszystkie wartości ludzkie, takie jak: godność człowieka, wspólnota międzyludzka, wolność, kultura, technika, winny podlegać procesowi ewangelizacji. Jeśli chrześcijanin będzie krzewić w duchu Chrystusa poszanowanie godności ludzkiej, wspólnotę braterską, wszystkie dobra fundamentalne dla życia społecznego jawią się jako dar i zarazem zadanie dla chrześcijanina (por. KDK 38–39).

W dokumentach Soboru szczególnie mocno podkreślane jest, iż Lud Boży uczestniczy w Chrystusowym dziele odkupienia jako „znak” (KDK 42) i jako „ferment” przemieniający świat w „nowe stworzenie” (KDK 40), zwalczając zło w świecie i kierując świat ku Bogu. Źródłem owej mocy przemieniającej świat jest ontyczny związek z Chrystusem. W katechezie kształtującej postawy chrześcijańskie nie wystarczy więc uczyć zasad i norm moralnych, lecz biorąc pod uwagę świadomość przynależności do wspólnoty Kościoła, należy budzić pragnienie czynnego zaangażowania się w jego misterium, a wówczas cała katechizacja będzie mieć charakter wychowujący i ściśle związany z pozostałymi funkcjami posługi słowa.

Wychowanie w duchu Chrystusowym stawia sobie za cel ukształtowanie w wychowanku zdolności i umiejętności obserwacji otaczającego świata, osobistego osądu i poczucia odpowiedzialności za jego doskonalenie. Te sprawności operatywne winny obudzić w nim poczucie godności, wolności, ale również mogą umożliwić mu podejmowanie właściwych wyborów w celu tworzenia kultury i cywilizacji ewangelicznej miłości.

W procesie tym szczególnie ważne jest budzenie świadomości chrztu, z którego płynie odpowiedzialność za misję przemiany świata, dla której Bóg w Chrystusie wszedł w dzieje ludzkości. Posoborowa katechetyka zwraca uwagę, że włączenie przez chrzest w życie Kościoła dokonuje się najczęściej poza świadomością niemowlęcia. Całe więc wychowanie rodzinne i katechizacja winny prowadzić do obudzenia tej świadomości dziecięstwa Bożego rozpoczętego na chrzcie.

2. Dokumenty katechetyczne posoborowe jako przygotowanie do opracowania *Katechizmu*

Sobór nie wydał żadnego dokumentu, który wprost byłby poświęcony posłudze katechetycznej, ani też nie postulował zdecydowanie wydania nowego katechizmu, jak to uczyniły sobory Trydencki czy Watykański I. Ze względu na różnorodność tradycji, kultur, a nawet różnic w mentalności chrześcijan żyjących w różnych rejonach świata, uważano, iż opracowanie jednolitego katechizmu dla całego świata napotykałoby na poważne przeszkody. Uznano więc, że po zakończeniu soboru należy wydać najpierw dyrektorium stanowiące „poradnik katechetycznego nauczania ludu chrześcijańskiego, w którym byłaby mowa o podstawowych zasadach tegoż nauczania, jego organizacji oraz opracowania książek dotyczących tego przedmiotu”⁵. Dyrektorium takie opracowała i opublikowała Kongregacja ds. Duchowieństwa w roku 1971 (w którym cz. III nazywana jest „małym katechizmem” zawierającym wykaz fundamentalnej problematyki, której w procesie katechizacji nie można pominąć).

Należy jednak szczególnie zwrócić uwagę na dwa zagadnienia jako na dalsze przygotowanie do opracowania *Katechizmu*.

a) Wiara jest wynikiem osobowego spotkania Boga z człowiekiem

Wychodząc z personalistycznego ujęcia wychowania, w którym fundamentalną płaszczyzną wzajemnego oddziaływania interpersonalnego jest spotkanie osobowe, dokumenty soborowe bardzo silnie podkreślają, że zbawienie dokonuje się nie przez przyjęcie i uznanie prawd wiary, lecz przez osobowe spotkanie Boga z człowiekiem i nawiązanie z Nim integralnego kontaktu. Ostatecznym zaś celem tych spotkań jest ukształtowanie autentycznej osobowości dziecka Bożego, ucznia Chrystusa i zarazem budowanie wspólnoty będącej następstwem oraz kontynuacją odczucia jedności i zaufania względem każdej napotkanej osoby. Role, jakie ma do spełnienia akt spotkania osobowego, najkrócej można oddać w trzech określeniach: dopełnienie, wspólne poczucie braku i poczucie godności. Poczucie niewystarczalności skłania bowiem człowieka do podjęcia poszukiwań, które nie zostaną do końca zrealizowane, jeśli nie spotka się Boga przepelniającego człowieka bezgraniczną miłością.

⁵ Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, *Dekret Christus Dominus*, Poznań 2002, n. 44.

Dla człowieka wierzącego autentyczne spotkanie z Bogiem polega na całkowitym zanurzeniu się w miłość, bo „Bóg jest miłością” (1 J 4,8). Jest to niemal mistyczne zjednoczenie przekształcające całego człowieka, ale przede wszystkim przemieniające go wewnątrz.

Uwarunkowania pedagogiczne spotkania z Bogiem domagają się wychowania uczestników katechizacji do dialogu w wierze i w modlitwie (do czego w późniejszym okresie nawiąże *Katechizm Kościoła katolickiego*), a także do dialogu w czynnej miłości i ofierze. Katecheza winna podejmować zarówno jedno, jak i drugie na płaszczyźnie pogłębienia wiary przez poznanie jej jako zawierzenia i jako odpowiedzi na orędzie zbawcze w świetle łaski Ducha Świętego. Powiązanie modlitwy z wiarą jest tak oczywiste, że w katechezie, a nawet w nauce religii w szkole modlitwa stała się jednym z czynników priorytetowych formacji wiary, znajdując swą realizację na każdej jednostce katechetycznej.

b) Duch wspólnoty – duchem Kościoła

Szczególnym zadaniem formacji katolików, co podkreślali ojcowie soborowi i co podjął KKK, jest wtajemniczenie – wprowadzenie w życie Kościoła i dojrzewanie w wierze wspólnoty eklezjalnej. Doświadczenie ducha wspólnoty dokonuje się przez zaangażowanie w życie liturgiczne i w różne dziedziny posługi (diakonii) potrzebującym, biednym, cierpiącym. Udział w zatroskaniu wspólnoty Kościoła o każdego z jej członków, realizowany przez czyny apostołskie, stanowi najlepszą formacją ducha jedności i solidarności.

Inną drogą formowania ducha wspólnoty jest tworzenie autentycznych wspólnot z grup uczestniczących w katechezie, które jednoczy chrześcijańska miłość i wzajemna solidarność, a jeszcze bardziej, gdy te grupy gromadzą się także poza katechezą. Takimi próbami realizacji wspólnoty stały się grupy o charakterze modlitewno-apostołskim⁶.

⁶ Bardzo dynamiczny w tych latach ruch „Światło – Życie”, zapoczątkowany przez ks. Franciszka Błachnickiego, był jedną z praktycznych form urzeczywistniania idei Kościoła jako wspólnoty. Praktyczne działanie wspomnianego ruchu koncentruje się na trzech podstawowych zadaniach: wychowaniu „nowego człowieka”, tworzeniu oaz rekolekcyjnych oraz posłudze we wspólnotach lokalnych dla budowania Kościoła jako wspólnoty małych wspólnot. Błachnicki zadania sprowadził do trzech określeń: *Nowy Człowiek*, *Nowa Wspólnota*, *Nowa Kultura*. M. Kaszowski, *Odnowa życia rodzinnego w Ruchu „Domowy Kościół”. Studium pastoralne w świetle badań na terenie diecezji przemyskiej*, Otwock–Świder 1994, s. 24–29. Por. K. Pawlina, *Katolickie stowarzyszenia młodzieży*, HD 63 (1994) nr 4, s. 47–53; W. Bobowski, *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży czy jest potrzebne i dlaczego?*, w: Z. Bochenek (red.), *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży*, Tarnów 1990, s. 9–10.

W międzyczasie podniosły się jednak głosy o konieczności opracowania na wzór Katechizmu Trydenckiego nowego Katechizmu Vaticanum II. Temat ten powracał zarówno podczas synodów w 1974 roku (na temat ewangelizacji) i w 1977 roku (o katechizacji w naszych czasach), ale zwłaszcza zdecydowanie miało to miejsce na synodzie w 1985 roku, kiedy w sprawozdaniu końcowym z 7 grudnia 1985 roku czytamy: „potrzebą jest opracowania katechizmu powszechnego lub kompendium całej doktryny katolickiej w sprawach wiary i moralności”⁷.

3. Decyzja o opracowanie *Katechizmu*

„Wielu – z Ojców Synodu 1985 – wyraziło pragnienie, aby został zredagowany katechizm czy kompendium całej doktryny katolickiej, zarówno gdy chodzi o zagadnienia wiary jak moralności, ażeby był punktem odniesienia dla katechizmów opracowywanych w różnych regionach świata. Doktryna powinna być przedstawiona w aspekcie biblijnym i liturgicznym. Musi chodzić o zdrową doktrynę dostosowaną do aktualnego życia chrześcijan”⁸. Postulat ten został zrealizowany dopiero za pontyfikatu Jana Pawła II, który 10 lipca 1986 roku powołał dwunastoosobową komisję kardynałów i biskupów w celu przygotowania projektu katechizmu dla całego Kościoła, który stanowiłby punkt odniesienia dla katechizmów diecezjalnych.

Praca ta przebiegała z dużym zaangażowaniem różnych środowisk całego Kościoła:

- 10 lipca 1986 roku – Jan Paweł II powołuje komisję kardynałów i biskupów, którzy mieli przygotować projekty kompendium,
- 1987 rok – wypracowanie projektu wstępnego pod oceną 40 ekspertów,
- listopad 1989 roku – analiza ocen, przyjęcie „projektu zrewidowanego”, przesłanego następnie episkopatowi całego świata w czterech językach do oceny⁹. W wyniku tej konsultacji możemy stwierdzić:

⁷ Synod Biskupów 1985 roku, *Sprawozdanie końcowe*, za: R. Murawski, *Geneza i rozwój katechizmu w Kościele katolickim*, w: T. Panuś (red.), *W co Kościół wierzy i z czego żyje*, Kraków 2004, s. 171.

⁸ Według: Synod Biskupów 1985 roku, *Sprawozdanie końcowe*, II, B,4, w: S. Pintor, *Katechizm Kościoła Katolickiego. Wytyczne do lektury i praktycznego korzystania*, Kraków 1998, s. 47.

⁹ W ocenie tej z naszego terenu brali udział ks. dr P. Cieślak i ks. dr A. Offmański, przesyłając pozytywną ocenę z pięcioma uwagami dotyczącymi zwłaszcza części moralnej.

- 90% opinii było zgodne co do tego, że pilna jest potrzeba jednolitego opracowania katechetycznego dla całego Kościoła,
 - zauważa się też zróżnicowanie opinii co do treści i stylu,
 - pozytywna w zasadzie ocena „projektu zrewidowanego” zawierała jednak 24 000 sugestii poprawek,
- listopad 1991 – luty 1992 roku – przygotowano definitywny tekst *Katechizmu*,
 - 14 lutego 1992 roku – przedstawiono projekt *Katechizmu* Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II,
 - 25 czerwca 1992 roku – Jan Paweł II zatwierdził redakcję definitywną *Catechismus Ecclesiae Catholicae*,
 - 11 października 1992 roku – podpisanie przez Jana Pawła II Konstytucji Apostolskiej *Fidei Depositum* (w 30. rocznicę rozpoczęcia Soboru Watykańskiego II).

Oficjalna uroczysta prezentacja *Katechizmu* miała miejsce w Sali Królewskiej w Watykanie i stanowiła przekazanie Kościołowi owocu ponad sześćoletniej pracy mającej spełnić postulat Synodu Biskupów.

4. W dwudziestolecie *Katechizmu*

W dwudziestolecie funkcjonowania KKK, który w pierwszym roku po promulgacji stał się „bestsellerem” światowym, wzbudził wielkie zainteresowaniem na całym świecie i został przełożony na wiele języków, możemy stwierdzić, iż jest on „pewną normą nauczania wiary, jak również pożytecznym i właściwym narzędziem służącym komunii eklezjalnej”¹⁰, dokumentem, po który wszyscy katechizujący, ale też zaangażowani w różne grupy i stowarzyszenia religijne, a także teologowie winni sięgać, by wpisywać się w Tradycję apostołsko-kościelną.

Kardynał Christoph Schönborn, charakteryzując wydany przed dwudziestu laty *Katechizm*, szczególnie podkreślił, iż stanowi on przede wszystkim „prezentację jedności wiary Kościoła”¹¹. Biorąc pod uwagę dominujący w świecie, także w Kościele, nurt globalizmu, już ojcowie wspomnianego Synodu 1985 roku domagali się, by wiara przekazana Kościołowi przez Chrystusa była dzisiaj „przekazana wspólnie jednym głosem, jednym sercem i wspólnym językiem, który jest

¹⁰ Jan Paweł II, *Konstytucja Apostolska „Fidei depositum”*, w: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, s. 8.

¹¹ C. Schönborn, *Idee przewodnie Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w: T. Panuś (red.), *W co Kościół wierzy...*, s. 30–36.

nosicielem i środkiem wspólnego rozumienia wiary”¹². Wielokrotnie w *Katechizmie* znajdujemy odwoływanie się do Ojców Kościoła i do tradycji dwudziestu wieków życia Kościoła dla zaznaczenia jedności wiary pomimo różnorodności kultur i form komunikacji tej wiary na przestrzeni wieków.

W 2005 roku wydano w oparciu o KKK *Catechismo della Chiesa Cattolica. Compendio* (pol. *Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*) stanowiące syntezę obejmującą w sposób zwięzły wszystkie istotne i podstawowe elementy wiary Kościoła. W *Kompendium* zastosowano sprawdzony schemat przedstawienia treści w formie „pytania – odpowiedzi”, co ułatwia zapoznanie się z treścią.

W 2011 roku ukazała się wersja *Katechizmu* skierowana przede wszystkim do młodzieży, zatytułowana *YOUCAT*. Publikacja, która składa się z 527 pytań i odpowiedzi, oparta została na *Katechizmie* i jego *Kompendium*, uzupełniona zaś o cytaty z Pisma Świętego oraz wypowiedzi świętych, współczesnych autorytetów i uczonych.

Wśród różnych cech KKK i pozostałych jego edycji po uważnej lekturze można dostrzec:

a) Mocno zaznaczoną korelację wiary i życia

Katechizm w ujęciu wiary katolickiej próbuje przerzucić pomost, jaki powinien istnieć między wiarą i życiem, pomiędzy wiarą a doświadczeniem, także doświadczeniem religijnym a codziennością. Fundamentalne elementy otaczającej nas rzeczywistości wzajemnie się przenikają i prowadzą do mistagogii i poprawnej jej religijnej interpretacji. Zauważyć jednak można, iż w świadomości współczesnego człowieka, a zwłaszcza młodych (dorastających), dominuje doświadczenie nie zawsze religijne (nadprzyrodzone), a katecheza winna prowadzić wszystkich wierzących do możliwie najbardziej dojrzałej wiary, ukazując nowe horyzonty świata pod tchnieniem Ducha Świętego.

W ujęciu KKK wiara odnosi się do uniwersalności prawdy i kultury ludzkiej, staje się rękomią wspólnoty wierzących w poszukiwaniu autentycznej prawdy i poddania się jej. Jest to wypełnianie soborowych wskazań, które znajdujemy w konstytucji *Gaudium et spes* i nauczaniu posoborowym kolejnych papieży.

b) Odkrywanie jedności w świecie rozdrobnionym/podzielonym

Katechizm stara się współczesnych ludzi żyjących w epoce fragmentaryczności i rozdrobnienia wiedzy oraz doświadczeń codzienności doprowadzić do

¹² Tamże, s. 31.

refleksji nad Bożym planem zbawienia i wyjaśnić im obietnicę Bożą, którą wiara i apostołskie jej wyznawanie objawia głębszy sens życia, a także stara się przybliżyć i na nowo rozważyć Bożą obietnicę zbawienia względem wszystkich ludzi. Dzięki wnikaniu w apostołskie wyznanie wiary katechizowany jest w stanie odkryć swoje miejsce w historii zbawczej, historii innej niż ta, którą opowiada świat.

Katechizm podkreśla, iż dążenie do jedności wiary ma charakter nie tylko ekumeniczny, dotyczący różnych wyznań, ale też charakter misyjny, który papież Benedykt XVI określił „współczesnym dziedzińcem pogan”¹³. Omawiając obszary dialogu z niewierzącymi, Paweł Mąkosa skupia je wokół trzech obszarów: dobra, prawdy i piękna¹⁴. Kategorie te nie są tylko problemami wiary, lecz fundamentalnymi wartościami, którą mogą prowadzić do osobowego spotkania się ludzi dobrej woli i prowadzić do jedności i współdziałania dla dobra wspólnego. Katechizm szczególnie zwraca uwagę na wrażliwość i aktywną troskę miłości względem ludzi będących w potrzebie, co może być płaszczyzną zdążania do jedności, a nie do rozbitcia¹⁵.

c) Nowatorskie rozważania o liturgii i celebracji jako „sakramentalnej ekonomii”

Już samo widzenie sakramentów jako znaków „obecnego, żywego i zbawczo działającego Chrystusa”, na które zwraca uwagę KKK, pozwala na personalistyczne i pełne wiary podchodzenie do życia sakramentalnego. Ma ono prowadzić do wejścia i przeżycia uobecnionej w życiu Kościoła obietnicy Bożej, do spotkania i zanurzenia w misterium zbawczym Chrystusa. Dzięki sakramentom chrześcijanin jest wyposażony w moc potrzebną do podjęcia uczestnictwa w „odpowiedzialności ewangelizacyjnej ludu Bożego”¹⁶. Do tego koniecznością jest położenie akcentu, iż sakramenty są „sakramentami wiary”, to znaczy są źródłem jej umocnienia, ale też wiara jest warunkiem życia sakramentalnego, a nie tylko praktyk religijnych w ujęciu socjologicznym.

¹³ Benedykt XVI, *Przemówienie do Kurii Rzymskiej*, Rzym, 21 grudnia 2009 roku, AAS 102 (2010) 40.

¹⁴ P. Mąkosa, *Materia i forma współczesnego „dziedzińca pogan”*, w: A. Kiciński, P.T. Goliszek (red.), *Catechetica Porta Fidei*, Lublin 2012, s. 64–65.

¹⁵ Por. P. Kantyka, *Świadectwo wiary w podzielonym chrześcijaństwie*, w: A. Kiciński, P.T. Goliszek (red.), *Catechetica...*, s. 50–53.

¹⁶ J. Szymik, *Teologia na początek wieku*, Katowice–Ząbki 2001, s. 174.

d) *Otwartość na palące problemy współczesności*

Komentatorzy i teologowie zwracają uwagę, iż idąc za inspiracjami Vaticanum II i troszcząc się o tożsamość wiary współczesnego Kościoła, KKK dąży do ukształtowania postawy otwartości chrześcijanina na „współzycie” ze współczesnym światem¹⁷. Jerzy Szymik, członek Papieskiej Komisji Teologicznej, zwraca uwagę, że Eucharystia jako „sakrament obecności” znajduje wyraz kultu, przedłużenie i ważną płaszczyznę do swojej realizacji w kulturze zwanej „współczesnym areopagiem”¹⁸ i często tracącej swój związek z chrześcijaństwem, równocześnie noszącej znamiona poszukującej sensu.

Otwarcie się na współczesność wymaga też otwarcie się na zlaicyzowaną mentalność i język współczesnego człowieka, nawet ochrzczonego. Chrześcijaństwo rozwija się w każdej kulturze i na sposób zaczynu przemienia świat, przełamując różne ograniczenia, fobie i zaniepokojenia¹⁹.

Katechizm, który zrodził się w trzydzieści lat po soborze, miał za zadanie wprowadzić ład w myślenie teologiczne i katechetyczne. Nie podejmuje więc polemik i dyskusji nad niepewnymi twierdzeniami i omawianiem całej dysputy teologów, lecz zawiera wykład bardziej systematyczny niż historyczny wyznawanej wiary. Pewne wskazówki o historii dogmatu można co prawda znaleźć, ale raczej w przypisach i komentarzach (pisanych małą czcionką).

W konstytucji *Fidei depositum* papież postuluje opracowanie „adaptacji” *Katechizmu* dla potrzeb nie tylko różnego wieku odbiorców, ale także ujętych w języku różnych kultur i różnego zapotrzebowania rozmaitych grup.

W samej Polsce po ukazaniu się francuskiego wydania we wrześniu 1992 roku (które miało miejsce jeszcze przed oficjalnym promulgowaniem w Watykanie – 7 grudnia 1992 roku) ukazało się wiele komentarzy, odbyło się wiele sympozjów i konferencji²⁰.

¹⁷ J. Szymik, *Chrześcijaństwo otwarte*, w: M. Rusecki, E. Pudełko (red.), *Katechizm Kościoła Katolickiego. Wprowadzenie*, Lublin 1995, s. 251.

¹⁸ J. Szymik, *Teologia...*, s. 192.

¹⁹ Por. J. Życiński, *Europa ducha*, „Gość Niedzielny” 73 (1997) 5, s. 1.

²⁰ Wśród ponad pięćdziesięciu różnych artykułów i opracowań polskojęzycznych szczególnie miejsce mają: *Katechizm Kościoła Katolickiego. Komentarz*, oprac. J. Jarco, KAI, br.; M. Napieralski, *O nowym Katechizmie*, Poznań 1994, ss. 154; J. Królikowski, *Mały przewodnik po Katechizmie Kościoła Katolickiego*, Poznań 1995, ss. 137; J. Bagrowicz, *Katechizm na trudne czasy. Refleksje nad KKK*, Włocławek 1995; J. Chaim, *Nowy Katechizm*, „Homo Dei” 62 (1993) 2, s. 32–43; *Nauka KKK a wychowanie świadomości chrztu*, „Horyzonty Wiary” 7 (1996) 30, s. 13–25.

Równolegle trwały prace nad polskim tłumaczeniem, dla którego podstawą była wersja francuska. Prace trwały prawie dwa lata. Najpierw podjęły je tłumaczki, a następnie weryfikowali teologowie. Do pierwszej wersji kilka zastrzeżeń dotyczących zwłaszcza terminologii zgłosiła Kongregacja ds. Nauki Wiary. Po uwzględnieniu ich w poprawkach został wydany w 1994 roku przez oficynę Pallottinum i uroczyście w Warszawie promulgowany przez księdza prymasa polski tekst *Katechizmu*²¹.

W roku 1998 zaś ukazała się *Corrigenda* (poprawki naniesione przez Kongregację Nauki Wiary pismem z 25 kwietnia 1998 roku)²² dotycząca 82 punktów ze wszystkich części *Katechizmu*.

Rychło też pojawiły się komentarze naukowe, z których cztery mają szczególne znaczenie. *Wprowadzenie do Katechizmu Kościoła Katolickiego*²³, *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego* jako pokłosie sympozjum zorganizowanego na ten temat w Opolu²⁴ i dwa opracowania lubelskie: *Katechizm Kościoła Katolickiego. Przesłanie moralne Kościoła*²⁵ oraz *Katechizm Kościoła Katolickiego. Wprowadzenie*²⁶. Były to polskie próby odczytania idei *Katechizmu Kościoła katolickiego* na gruncie polskim, a równocześnie wprowadzenia do lektury szczególnie dla duszpasterzy i katechetów, a więc najbardziej zaangażowanych w ewangelizację.

Osobną grupę stanowią szczegółowe opracowania naukowe dokonane przez polskich teologów: Jana Charytańskiego, Andrzeja Zuberbiera, Stanisława Czerwika²⁷. Starali się oni ukazać inspiracje, jakie stanowi *Katechizm* dla przemian w widzeniu roli katechizmu w odnowie katechetycznej, dla samej reformy katechizacji, ale też dla rozwoju teologii.

Sporo artykułów różnych czasopism fachowych przybliżyło genezę i cel powstania *Katechizmu*, co może rzutować na odczytanie przesłania zawartego

²¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 1994, ss. 738.

²² *Katechizm Kościoła Katolickiego. Corrigenda*, Poznań 1998, ss. 20.

²³ *Wprowadzenie do KKK*, Warszawa 1994.

²⁴ J.J. Kopeć, H. Sobeczko, R. Pierskała (red.), *Misterium liturgii w KKK* (Sympozja 8), Opole 1995.

²⁵ J. Nagórny, A. Derdziuk (red.), *Katechizm Kościoła Katolickiego. Przesłanie moralne Kościoła*, Lublin 1995.

²⁶ M. Rusecki, E. Pudelko (red.), *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Lublin 1995.

²⁷ S. Czerwik, *Liturgia w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, „Ateneum Kapłańskie” 87 (1995) 515, s. 57–80.

w nim, a stanowiącego apel o obudzenie świadomości chrztu i wynikających stąd zobowiązań skierowanych do współczesnego chrześcijanina²⁸.

Kierując się zaś *Wskazaniami dotyczącymi opracowań syntetycznych Katechizmu Kościoła katolickiego* wydanymi przez Kongregację Nauki Wiary Prot. N. 94004378 z 20 grudnia 1994 roku, przygotowane zostały opracowania polskich katechizmów lokalnych jako instrumentów dla aktywnego włączenia się laikatu w dzieło nowej ewangelizacji na progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa.

Pod względem chronologicznym pierwsze było tarnowskie opracowanie *W Duchu i prawdzie. Katechizm Kościoła Katolickiego w refleksji i w życiu*²⁹ – praca zbiorowa podejmująca kluczowe problemy dla odnowienia wiary Kościoła w Polsce u progu nowego tysiąclecia. Wyraźnie określone w tej pracy odniesienia do konkretnych miejsc w KKK prowadzą do zacieśnienia związków wiary współczesnych Polaków z wiarą apostołską. Dlatego analogicznie do KKK składa się ona z czterech części, jakby z czterech stron świata wiary: wiara Kościoła, sakramenty wiary, życie wiarą i modlitwa z wiary wynikająca. Całość uzupełniają trzy artykuły o uwarunkowaniach współczesnej wiary w odniesieniu do kultury, nauki i życia ekonomiczno-społecznego.

W 1999 roku ukazało się obszerne opracowanie pracowników naukowych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego *Wyznawać wiarę dzisiaj* z podtytułem *Katecheza dorosłych na podstawie KKK*³⁰. Stanowi ono w swojej strukturze wierne odniesienie do poszczególnych paragrafów KKK opracowane przez różnych autorów w autonomicznych artykułach. Nie jest to jednak proste streszczenie KKK (tym bardziej że objętościowo są to opracowania porównywalne), ma ono charakter odczytania przez współczesnego polskiego katolika depozytu wiary zawartego w nauce Kościoła i przekazanego przez Kościół dzisiejszemu światu.

Z polecenia Komisji Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego zespół katechetów polskich pod kierunkiem prof. Jana Charytańskiego TJ opra-

²⁸ Z. Nosowski, *Jak powstawał KKK?* (kalendarium), „Więź” 36 (1993) 7, s. 51–53; J. Stroba, *Geneza Katechizmu Kościoła Katolickiego*, „Ateneum Kapłańskie” 87 (1995) 515, s. 17–22; tenże, *Księga na całe życie. Geneza KKK, jego aktualność*, „W drodze” 22 (1994) 1, s. 10–26.

²⁹ C. Noworolnik, M. Zajac (red.), *W duchu i prawdzie. Katechizm Kościoła Katolickiego w refleksji i w życiu*, Tarnów 1997, ss. 312.

³⁰ S. Łabendowicz (red.), *Wyznawać wiarę dzisiaj. Katecheza dorosłych na podstawie Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Sandomierz 1999, ss. 764.

cował *Katechizm dla dorosłych*³¹, stanowiący zgodnie z życzeniem Jana Pawła II polską adaptację *Katechizmu Kościoła katolickiego* dla pogłębienia wiary współczesnego Polaka. Zarówno struktura, jak i odniesienie do poszczególnych artykułów KKK akcentują wierność orędziu zbawczemu, uwzględniając polskie uwarunkowania czasu transformacji. Redakcyjnie jest to najbardziej uporządkowane opracowanie, gdyż zespół stanowi doświadczoną wspólnotę opracowującą katechizmy i materiały metodyczne dla różnych poziomów wiekowych przez ponad 30 lat końca XX wieku.

W dziesięć lat później ukazała się opracowana pod kierunkiem Komisji Wychowania Katolickiego Episkopatu Polski adaptacja KKK dla dorosłych: *Taka jest wiara Kościoła*³². Ma ona na celu syntetycznie i zwięźle ukazanie wiary Kościoła w Polsce, w którym, jak określa kardynał Kazimierz Nycz, żyje i działa od tysiąca lat Chrystus³³.

Chcąc ocenić znaczenia tych opracowań, należy wziąć pod uwagę zarówno wierność przesłaniu zawartemu w KKK, jak też sytuację polskiego katolika w dobie transformacji społeczno-kulturowej, a także szerzącej się laicyzacji pod wpływem massmediów i nurtu postmodernistycznego.

Zamiast zakończenia

Czy możemy uważać, że publikacja tych trzech wersji *Katechizmu Kościoła katolickiego* na dłuższy okres czasu zamknie problem poszukiwań katechizmu odpowiedniego na dzisiejsze czasy? Sądzę, że nie. Zmieniające się tendencje we współczesności stanowią coraz to nowe wyzwania. Zapoczątkowany przez Jana Pawła II i rozwijany przez Benedykta XVI nurt nowej ewangelizacji oraz niedawno zakończony Synod Biskupów są postulatami nie tylko zgłębiania KKK, ale upowszechnienia go, a wręcz uzupełniania o nowe zagadnienia, nowe odczytywanie znaków czasu niesione przez współczesność XXI wieku. Jerzy Bagrowicz postawił w jednym z opracowań pytanie: *Czy Katechizm Kościoła katolickiego jest „bogactwem ciągle nieodkrytym?”*³⁴ Podpisałbym się pod nim, podpowiada-

³¹ *Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła Katolickiego opracowana na zlecenie i zatwierdzona przez Komisję Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego*, Kraków 1999, ss. 304.

³² Z. Marek (red.), *Taka jest wiara Kościoła. Katechizm dla dorosłych*, Kraków 2009, ss. 230.

³³ K. Nycz, *Słowo wstępne*, w: Z. Marek (red.), *Taka jest wiara...*, s. 8.

³⁴ J. Bagrowicz, *Katechizm Kościoła Katolickiego w posłudze katechetycznej Kościoła w Polsce – bogactwo ciągle nie odkryte*, w: *W co Kościół wierzy...*, s. 95.

jąc jeszcze dwa pytania szczegółowe: Czy katechizm ten przez katechizujących i głoszących Słowo Boże jest maksymalnie zgłębniony? I drugie, nie mniej ważne: Czy opracowane różne katechizmy polskie są „przełożone” wystarczająco na język zrozumiały dla różnych grup wiernych i funkcjonują optymalnie w formacji wiary?

KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO OSTATNIM Z DOKUMENTÓW ODNOWY SOBOROWEJ

Streszczenie

Sobór Watykański II nie poświęcił w całości żadnego dokumentu katechezie, jak to miało miejsce na Soborze Trydenckim czy Watykańskim I, ale liczne sformułowania w konstytucjach czy dekretach stały się inspiracją do odnowy katechetycznej, którą papież Paweł VI nazwał „zieloną gałęzią na drzewie, jakim jest Kościół”. Kolejne Synody Biskupów w Rzymie poświęcone zostały problematyce ewangelizacji i katechizacji w zmieniającym się świecie, a wydane po nich adhortacje apostolskie nakreśliły zasady dynamicznego rozwoju tych procesów. Przychylając się do postulatów ojców Synodu 1983 o opracowanie katechizmu dla całego Kościoła, Jan Paweł II powołał zespół redakcyjny, który pod kierunkiem kardynała J. Ratzingera opracował i w 30-lecie Soboru wydał *Katechizm Kościoła katolickiego*. Pod wpływem inspiracji soborowych oraz osiągnięć kerygmatyków i katechezy o orientacji antropologicznej powstał *Katechizm*, który w dniu promulgacji papież określił jednym z „najważniejszych wydarzeń najnowszej historii Kościoła”. Szybko stał się bestsellerem w wielu krajach świata i zarazem podsumowaniem odnowy Kościoła XX wieku.

Słowa kluczowe: sobór, katechizm, katecheza, liturgia.

CATECHISM OF THE CATHOLIC CHURCH – LAST RENEWAL OF THE CONCILIAR DOCUMENTS

Summary

The Second Vatican Council did not pay in full any instrument of catechesis, as it took place at the Council of Trent and Vatican I but many are expressed in the constitutions and decrees were the inspiration for catechetical renewal that Pope Paul VI called “green branch of a tree, which is Church”. The next Synod of Bishops in Rome were

devoted to the issue of evangelization and catechesis in a changing world, and they issued the apostolic exhortations outlined principles of dynamic development of these processes. Bowing to the demands of the fathers of the Synod of 1983 on the development of the Catechism of the Church, John Paul II appointed editorial team, which, under the direction of Cardinal. J. Ratzinger, developed and the 30th anniversary of the Council issued the Catechism of the Catholic Church. Under the influence of inspiration and achievement preachers council and the catechism of the anthropological orientation Catechism was that on the day of promulgation of the pope declared one of the “most important events of modern history of the Church”. It quickly became a best-seller in many countries around the world and also a summary of the renewal of the Church of the twentieth century.

Keywords: council, catechism, catechesis, liturgy.

Translated by Mirosława Landowska